

Dr hab. Zdzisław Kupisiński SVD
Katedra Religiologii i Misjologii
Instytut Nauk Teologicznych, Wydział Teologii
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgr lic. Agnieszki Szulborskiej pt. „Recepcja idei misyjnej w archidiecezji przemyskiej po II Soborze Watykańskim w latach 1966-2016”, Warszawa 2022, ss. 390, napisanej pod kierunkiem ks. prof. dra hab. Jarosława Różańskiego OMI

Wykonując uchwałę Rady Dyscypliny Nauk Teologicznych z dnia 30 września 2022 roku, Wydziału Teologicznego UKSW i powołaniu mnie na recenzenta, przedstawiam następującą recenzję rozprawy doktorskiej pani mgr lic. Agnieszki Szulborskiej

1. Temat rozprawy

„Idźcie na cały świat i głoscie Ewangelię wszelkiemu stworzeniu” (Mk 16, 15) – te słowa wypowiedział niegdyś Pan Jezus do apostołów, posyłając ich do głoszenia Słowa Bożego we wszystkich zakątkach świata. Ów misyjny nakaz podjął Kościół. Sobór Watykański II oraz papieskie nauczanie posoborowe mocno podkreślają obowiązek krzewienia wiary katolickiej, spoczywający nie tylko na papieżu i wspólnotach zakonnych, ale i na każdym wierzącym człowieku. Wspomniane wyżej zagadnienie stało się inspiracją dla Pani Agnieszki Szulborskiej do opracowania tematu: „Recepcja idei misyjnej w archidiecezji przemyskiej po II Soborze Watykańskim w latach 1966-2016”. Doktorantka starała się scharakteryzować poziom recepcji idei misyjnej na obszarze archidiecezji przemyskiej w okresie 50 lat od Vaticanum II. Analizowała wcielanie misyjnego posłania w życie poprzez czyn, słowo i modlitwę. Za szczegółowe cele swej pracy uznała: przysłużenie się większemu zainteresowaniu tematyką misyjną w archidiecezji przemyskiej, ukazanie wielorakiej działalności misyjnej w sposób całościowy – poprzez grupy i osoby indywidualne, podkreślenie znaczenia animacji misyjnej oraz zaangażowania świeckich, dostarczenie osobom odpowiedzialnym za dzieło misyjne w archidiecezji przyczynku do dalszej pracy. Doktorantka pragnęła kontynuować cykl rozpraw powstających w całym kraju na temat aktywności misyjnej Kościołów lokalnych, a także wyrazić swe przywiązanie do idei misyjnej i podziękować wszystkim, którzy rozbudzili w niej świadomość misyjną.

2. Koncepcja i metody pracy

Przyjęty przez Autorkę układ rozprawy doktorskiej należy ocenić pozytywnie. Struktura pracy jest przejrzysta, a jej podział na poszczególne partie – logiczny i zrozumiały. Rozprawa składa się z następujących elementów: wykaz skrótów (s. 7-8), wstęp (s. 9-20), rozdział pierwszy (s. 21-60), rozdział drugi (s. 61-202), rozdział trzeci (s. 203-270), rozdział czwarty (s. 271-324), zakończenie (s. 325-334), bibliografia (s. 335-390), która została podzielona na dokumenty Stolicy Apostolskiej, dokumenty Kościoła w Polsce, literaturę podstawową, literaturę pomocniczą oraz źródła internetowe, do pracy dołączone zostały również aneksy.

Metody badawcze, jakimi Autorka posłużyła się podczas opracowywania obranego tematu, to: metoda analizy i krytyki piśmiennictwa, metoda analizy historycznej i funkcjonalnej, a także metoda opisowa. Szkoda, że Doktorantka posłuchała osób odradzających jej przeprowadzenie ankiety misyjnej. Z pewnością ta forma pozyskiwania informacji dostarczyłaby wielu interesujących faktów. Odwoływanie się do sytuacji mającej miejsce w roku 1999 (znikomy odzew indagowanych), nie jest najlepszym argumentem. Należy wziąć pod uwagę fakt, iż obecnie Internet stanowi powszechne, ogólnodostępne narzędzie, znacznie ułatwiające pracę badaczom, a zakładanie z góry niepowodzenia oraz niechęci ankietowanych to postawy, które nie powinny cechować naukowca.

We wstępie (s. 9-20) Autorka argumentuje wybór tematu swojej pracy oraz jej cel, kreśli także kontekst czasowy i zakres terytorialny opracowanego zagadnienia. Wymienia, co stanowiło dla niej inspirację przy wyborze tematu, prezentuje zastosowane metody oraz strukturę pracy. Źródło, z którego Doktorantka czerpie znaczną część informacji i które zanalizowała bardzo rzetelnie i skrupulatnie, stanowią periodyki wydawane na obszarze archidiecezji przemyskiej, głównie „Niedziela Przemyska” – dodatek diecezjalny do Ogólnopolskiego Tygodnika „Niedziela”, a także: „Kronika Archidiecezji Przemyskiej”, „Premislia Christiana” (periodyk naukowy Instytutu Teologicznego w Przemyślu), „Communitas” (czasopismo tworzone przez kleryków seminarium przemyskiego) oraz 7 numerów półrocznika zatytułowanego „Biuletyn Misyjny”. Podczas pisania pracy Doktorantka napotkała trudności różnej natury, były one związane m.in. z faktem, iż zamieszkuje poza badanym terenem. Problematyczne okazały się także same materiały, chociażby ze względu na to, iż opisywanie w artykułach cyklicznych spotkań bądź działań misyjnych nie było kontynuowane, teksty cechował anachroniczny język, niełatwo było dokonać selekcji „krajów misyjnych”, a kwestie misyjne w periodykach archidiecezji

przemyskiej opisywano, zdaniem Doktorantki, jedynie od dobrej strony.

Pierwszy rozdział recenzowanej rozprawy „Pojęcie »receptji« i »idei misyjnej«” (s. 21-60) w założeniu ma charakter teoretyczny. Doktorantka pragnie przybliżyć znaczenie wyrażeń istotnych dla tematu pracy. Pierwsze z nich to „receptja” (eklezjalna), która w pracy dotyczy Kościoła lokalnego, jakim jest archidiecezja przemyska. Autorka podkreśla ważną rolę, jaką w omawianym procesie odgrywa Duch św. oraz aktywne i wolne przyjęcie prawdy. Zaznacza, iż receptję charakteryzują etapy (odejście „od” czegoś i skierowanie się „ku” czemuś), podkreśla również, iż jest ona ściśle związana z ekumenizmem. W tym rozdziale Doktorantka dokonuje także analizy trudności w receptji eklezjalnej, jakie występowały bądź wciąż występują na badanym terenie. Wymienia wśród nich cenzurę komunistyczną oraz postawę klerykalizmu, dostrzega bowiem, na podstawie zebranych materiałów oraz rozmów prywatnych, iż na obszarze archidiecezji przemyskiej funkcjonował „stereotyp misjonarza-bohatera” (s. 28). Zaznacza także fakt, iż aktualność idei misyjnej nie jest tu powszechnie znana, a misjologię jako naukę teologiczną traktuje się niekiedy wręcz lekceważąco.

W dalszej części rozdziału Doktorantka wyjaśnia rozumienie wyrażenia „idea misyjna”, podkreślając, iż nie jest ono w źródłach jasno określone. Rozpatruje zatem osobno interpretację pojęć „idea” oraz „misja”, a następnie podaje przykłady, jak kwestia „idei misyjnej” jest eksplikowana w wybranych pracach. Akcentuje rolę promocji ludzkiej oraz szacunku wobec innych kultur, jako istotnych elementów idei misyjnej. Omawia, jak powinna przebiegać formacja misyjna kapłanów, osób konsekrowanych i świeckich, a także zaznacza, iż formacja winna posiadać cechy dialogu. W końcowej partii podrozdziału analizuje trafność obecnego podziału na terytoria misyjne. Ostatni paragraf rozdziału pierwszego Autorka tytułuje „Lekcje religii w szkole – szansą na przekazanie treści misyjnych”, jednak w rzeczywistości nie podejmuje tego tematu, koncentruje swą uwagę jedynie wokół wyrażenia „katecheza” jako błędnego w odniesieniu do lekcji religii i wymienia tytuły kilku konspektów lekcji zamieszczonych w „Biuletynie Misyjnym”.

W rozdziale drugim „Duchowieństwo diecezjalne a misje *ad gentes*” (s. 61-202) Doktorantka bada, jak realizowane było przez duchowieństwo wezwanie misyjne Jezusa zawarte w dekrecie soborowym *Ad gentes* i encyklice Jana Pawła II *Redemptoris Missio*. Szczegółowo analizuje zaangażowanie w sprawy misyjne dwóch arcybiskupów sprawujących pieczę nad archidiecezją przemyską w latach 1966-2016 – abpa Ignacego Tokarczuka oraz abpa Józefa Michalika, a także biskupa pomocniczego Adama Szala. Autorka przytacza niezwykle interesujące opisy wyjazdów na wizytacje placówek misyjnych (RPA, Ekwador), z

fotograficzną dokładnością przedstawiając poszczególne wydarzenia. Charakteryzuje Duszpasterstwo Misji Archidiecezji Przemyskiej, podkreśla, że w Przemysłu nie było niestety ani wydziału, ani referatu misyjnego. Następnie prezentuje poszczególnych diecezjalnych referentów misyjnych oraz ich działania (spotkania, wyjazdy na sympozja, organizację spotkań z misjonarzami czy wieczorów misyjnych, wystawy, wyjazdy na placówki misyjne, wydawanie „Biuletynu Misyjnego”). Tematyka kolejnego podrozdziału dotyczy parafii jako miejsca, w którym formacja misyjna może szczególnie osobiście docierać do wiernych. Autorka przywołuje szereg działań mogących rozbudzić ducha misyjnego parafii i weryfikuje na podstawie wybranych periodyków, czy i w jakim stopniu owe aktywności były do tej pory podejmowane na badanym terenie. Doktorantka wnikliwie przygląda się inicjatywie Patronatu Misyjnego Archidiecezji Przemyskiej, charakteryzuje również aktywność Papieskich Dzieł Misyjnych działających na obszarze archidiecezji.

Osobny paragraf poświęca tematyce Wyższego Seminarium Duchownego w Przemysłu i różnym, szeroko zakrojonym działaniom funkcjonującego tam Koła Misyjnego. Wlicza organizowane przez kleryków kongresy, pisze także o ich udziale w sympozjach naukowych, spotkaniach z misjonarzami, utworzeniu Sali Misyjnej ze 180 eksponatami czy prowadzonej przez nich Kronice Koła Misyjnego – zapiski z tejsze kroniki Doktorantka skrupulatnie relacjonuje w swej pracy. Szczegółowo prezentuje także przebieg wydarzeń, których organizacja stanowiła dla kleryków ogromne przedsięwzięcie logistyczne – były to dwa Diecezjalne Kongresy Misyjne Dzieci, jak również kilkuetapowa Duchowa Pielgrzymka Dzieci z okazji Wielkiego Jubileuszu Roku 2000, a także cały szereg innych wydarzeń. Kolejna część rozdziału dotyczy środków masowego przekazu istniejących na terenie archidiecezji przemyskiej. Doktorantka dokonuje ogólnej charakterystyki poszczególnych mass mediów, stara się także zamieścić w swej rozprawie wszelkie informacje związane z tematyką misyjną, jakie znalazły się na łamach poszczególnych periodyków. Analizuje zawartość strony internetowej archidiecezji przemyskiej oraz materiały udostępniane przez Radio Fara pod względem zagadnień misyjnych. Końcowa partia drugiego rozdziału została poświęcona fideidonistom – kapłanom diecezjalnym inkardynowanym do badanej archidiecezji, bądź związanym z nią, którzy udawali się na wyjazdy misyjne. Doktorantka opisuje sylwetkę każdego z nich, starając się zamieścić jak najwięcej interesujących historii związanych z ich pobytami w odległych krajach i kulturach, co niewątpliwie jest przejawem głębokiego zainteresowania Autorki kwestią misji.

Trzeci rozdział recenzowanej pracy nosi tytuł „Zaangażowanie zakonów w sprawy misyjne”. Doktorantka koncentruje się tu na działalności zgromadzeń zakonnych z obszaru archidiecezji przemyskiej, realizujących wezwanie misyjne. Wiele uwagi poświęca Zgromadzeniu Sióstr Misjonarek św. Piotra Klawera (Krosno), którego charyzmatem jest „współpraca w dziele ewangelizacyjnej misji Kościoła przez świadectwo życia ewangelicznego oraz modlitwę i pracę” (s. 204), a także jego założycielce bł. Marii Teresie Ledóchowskiej. W kronikarski, rzetelny, ale i niezwykle ciekawy sposób opisuje liczne działania podejmowane przez siostry na rzecz misji tu w Polsce, m.in. organizowanie rekolekcji dla młodzieży, nabożeństw misyjnych, stworzenie Muzeum Etnograficznego i wydawanie czasopisma „Echo z Afryki”, a także inicjatywę „Adopcja serca” realizowaną na Wyspach Zielonego Przylądka. Doktorantka charakteryzuje Zgromadzenie Sióstr św. Michała Archaniola (Miejsce Piastowe), które prowadzi pracę misyjną w Kamerunie, łącząc ewangelizację z promocją kobiet, wyczerpująco opisuje też działania Zgromadzenia Sióstr Służebniczek NMP Niepokalanie Poczętej (Stara Wieś) w Zambii, RPA oraz animację misyjną prowadzoną przez siostry w Przemyskiem. Podkreśla zaangażowanie zgromadzeń, które swe placówki misyjne posiadają w Japonii – Zgromadzenie Sióstr Opatrzności Bożej oraz Zgromadzenie Sióstr Franciszkanek Rycerstwa Niepokalanej. Lapidarnie omawia również pozostałe zgromadzenia, które mają swą siedzibę na terenie archidiecezji przemyskiej i podejmują działania na rzecz misji.

Druga część rozdziału trzeciego zawiera deskrypcję męskich zakonów z archidiecezji przemyskiej, zaangażowanych w sprawy misji. Najwięcej uwagi Doktorantka poświęca Franciszkanom OFMConv, opisując inicjatywy misyjne płynące z trzech klasztorów: w Sanoku, Kalwarii Paławskiej oraz Przemyślu. Przybliży również przedsięwzięcia czynione przez Towarzystwo Jezusowe, Zgromadzenie Św. Michała Archaniola, Misjonarzy Oblatów Maryi Niepokalanej oraz inne zgromadzenia. Końcową część rozdziału zajmują dość obszerne wykazy misjonarzy i misjonarek zakonnych pochodzących z badanej archidiecezji oraz tych z innych diecezji, wspomnianych w analizowanych artykułach, wraz z biogramem i informacjami na temat ich misyjnej działalności.

Rozdział czwarty zatytułowany „Świeccy a misje” poświęcony jest aktywności na rzecz misji, jaką przejawiają wierni niebędący duchownymi. Autorka mocno podkreśla, iż według nauczania Kościoła również na nich spoczywa obowiązek uczestnictwa w misyjnej i apostołskiej działalności. Spośród grup laikatu archidiecezji przemyskiej najbardziej zaangażowanych we współpracę misyjną Doktorantka wymienia Stowarzyszenie *Missio*

Misericordiae (Grodzisk Dolny), które zainicjowało takie projekty, jak Adopcja Serca dzieci z Madagaskaru i z Papui Nowej Gwinei, zbiórki na potrzeby zgłaszane przez misjonarzy, a także organizowało Kongresy Misyjne. Zwraca uwagę na działalność Kół Misyjnych (bardzo zaangażowany w tę kwestię był ks. Franciszek Rząsa), szczególnie dużą aktywnością wykazywały się dziecięce koła misyjne, inicjatywa Kolędniczy Misyjni była w archidiecezji powszechnie znana – przyczyniała się do odrodzenia dawnej tradycji kolędowania, a jednocześnie miała na celu wsparcie potrzebujących z krajów misyjnych. Doktorantka eksponuje postać pani Elżbiety Krukowskiej, współzałożycielki Towarzystwa Pomocy Trędowatym. Kolejną część rozdziału czwartego zajmuje analiza działań na rzecz misji podejmowanych przez grupy i stowarzyszenia katolickie, funkcjonujące na obszarze archidiecezji przemyskiej (KSM, RAM, Ruch Światło-Życie, Oaza, schola, ministranci, Akcja Katolicka Archidiecezji Przemyskiej), wśród których Autorka wyróżnia cieszące się ogromnym zainteresowaniem zbiórki makulatury, z których dochód przeznaczony był na osiągnięcie realnego celu, jakim była budowa kilku studni w krajach misyjnych. Końcowa partia rozdziału jest poświęcona charakterystyce wolontariuszy misyjnych i świeckich misjonarzy oraz ich aktywności w krajach misyjnych.

W Zakończeniu (s. 325-334) Doktorantka dokonuje podsumowania swych badań i przedstawia szereg pomysłów mających na celu poprawę poziomu recepcji idei misyjnej na obszarze archidiecezji przemyskiej.

3. Uwagi merytoryczne i formalne

Doktorantka skorzystała z obszernej bibliografii, większość pozycji stanowią periodyki wydawane w archidiecezji przemyskiej. Zarówno objętość bibliografii, jak i samej rozprawy doktorskiej ukazują ogrom pracy i zaangażowania, jakie Autorka włożyła w to, by dokładnie i rzetelnie zanalizować obrany temat. Warto podkreślić, iż literatura pomocnicza zawiera wiele publikacji obcojęzycznych. Mimo iż nie została przeprowadzona ankieta, Doktorantka zastąpiła ją wnikliwą analizą dostępnych materiałów w postaci kronik, sprawozdań, czasopism, książek, witryn internetowych czy odręcznie zapisanych listów. Z tekstu wynika, iż osobiście odwiedziła wiele miejsc i rozmawiała z różnymi osobami, by uzyskać jak najwięcej informacji.

Pomimo trudu, jaki Autorka włożyła w eksplorację zgromadzonego materiału badawczego, nie ustrzegła się od błędów związanych z płaszczyzną formalną tekstu, które postaram się scharakteryzować poniżej.

Ujednolicenia wymagają nazwy przywoływanych stowarzyszeń, wydarzeń, zgromadzeń. Niekiedy wszystkie elementy nazwy zapisywane są wielką literą, innym razem niektóre wyrazy Autorka zapisuje małą literą, np. „Papieskie Dzieła Misyjne” (s. 19, 102, 103, 113, 127) / „Papieskie dzieła Misyjne” (s. 101, 117, 125, 134, 346) / „Papieskie Dzieła misyjne” (s. 118); „jasełka” (s. 134, 162, 181, 287, 300) / „Jasełka” (s. 168, 288, 296); „Archidiecezja Przemyska” (s. 9, 11, 12, 15, 17, 21) / „archidiecezja przemyska” (s. 11, 15, 48, 73); „Siostry Klawerianki” (s. 162, 213, 319) / „siostry klawerianki” (s. 19, 71, 93, 155) / „Siostry klawerianki” (s. 95, 211, 212) / „siostry Klawerianki” (s. 204, 320) etc. Należy sprawdzić, który zapis danego wyrażenia jest poprawny i stosować go konsekwentnie w całej pracy.

Dość często pojawiają się w tekście nazwy własne zapisane błędnie, np. „ameryka Południowa” (s. 55), „w Czczyskach k/Dobromila” (s. 65), „Johanesburg” (s. 74), „do Flomborka” (s. 107), „Wiktoria Rosoamanarivo” (powinno być: Rasoamanarivo, s. 130), „Uniwersytetu Jagiellońskiego” (s. 160), „bpem Janem Ozgaą” (s. 184), „do Kandy” (chodzi o Kanadę, s. 214), „w Zadombrowiu” (w gminie Orły) – poprawna nazwa to Zadąbrowie (s. 241), „o. Damanie de Veuster” (poprawna forma: Damianie, s. 254), „abp Kozłowski” (chodzi o abpa Kozłowieckiego, s. 262/263), „z czarnej k/Łańcuta” (s. 288), „ks. Władysławowi Wangasowi” (ks. nazywał się Władysław Wanags, s. 290), „Sienawa” (nazwa miejscowości to Sieniawa, s. 299), na s. 300 i 301 znajduje się paragraf zatytułowany „Wietlik”, jednakże w tekście Autorka pisze o wydarzeniach mających miejsce w Wetlinie i w Wietlinie, pojawiają się zatem trzy różne nazwy miejscowości. Kilkukrotnie, pisząc o fideidonistach, Doktorantka używa nieprawidłowej nazwy: „fideodoniści” (np. s. 68, 137, 167, 174).

Recenzowana rozprawa zawiera wiele konstrukcji niepoprawnych gramatycznie lub stylistycznie, niekiedy uniemożliwiają one zrozumienie sensu całego zdania, np. „(...) Jan Paweł II m.in. diecezję przemyską bullą z 25 marca 1992 r. podniósł ją do rangi archidiecezji i ustanowił ją metropolią dla archidiecezji przemyskiej oraz dla nowoutworzonych diecezji rzeszowskiej i zamojsko-lubaczowskiej.” (s. 10/11); „Z pewnością jest wiele trudności gdy z wyższego poziomu życia człowiek schodzi do poziomu w jaki żyją tubylcy, albo nieco wyższy niż oni ale gorszy niż w Polsce.” (s. 30); „(...) polski ksiądz, Jan Bober z Kurska, przedstawia sytuację, która jasno potwierdza się, że podział na misyjne i nie misyjne terytoria nie jest do końca trafny, przede wszystkim na napływ studentów ale nie tylko.” (s. 55); „Księża pracujący poza granicami nie Polski, w tym misjonarz z Jamajki (...)” (s. 71); „Jednym z zaangażowani wymagających najwięcej pracy i wysiłku logistycznego była seria

spotkań misyjnych dla dzieci w archidiecezji.” (s. 123); „Mieszkańcy są otwarci na księży, i raczej słuchają go.” (s. 176); „Z pewnością na ilość kleryków w Kole Misyjnym wpływało to iż kleryk było wielu, co stopniowo także się zmieniało.” (s. 201); „Angażują się w te Zostało to nawet zauważone dzięki internetowi w innych krajach.” (s. 225).

Drobnych błędów gramatycznych jest na przestrzeni całej pracy dość dużo, np. „Praca miała za celu (...)” (s. 9); „Z powodu osobistego doświadczeń i zaangażowania jako misjonarka świecka (...)” (s. 11); „(...) podejście do wyjazdów misyjnych było zupełnie inna” (s. 15); „(...) jako pewne odnośnik teoretyczny do oceny (...)” (s. 21); „Pokazuje to, że osoby w struktury diecezjalne jeszcze dojrzewają do myśli, zawartej w wielu dokumentach Kościoła (...)” (s. 99); „Tematami artykuł były m.in. (...)” (s. 113); „(...) w jednym z artykułów przybliżył początkach Seminaryjnego Koła Misyjnego (...)” (s. 113); „były to sprawozdaniem z zebrania Koła (...)” (s. 114); „Praca opiera się na dostępnym obecnie materiałach (...)” (s. 171); „(...) zostaje uszlachetnione przez modlitwą i Mszą św. (...)” (s. 182); „(...) planowany był Kazachstan bo trudno było do Ameryki Południowej.” (s. 188); „Ks. Andrzej opowiadał o zatracania się kultury rdzennych Indian. Młodzi w stydzą się swojego języka, kultury.” (s. 189); „(...) przywiezione z stamtąd instrumenty (...)” (s. 236); „W 2014 r. czterdzieści dzieci w ośmiu grupach (...)” (s. 293); „Członkowie Koła przygotowywały (...)” (s. 299); „w domy rekolekcyjnym (...)” (s. 307) etc.

W pracy pojawiają się liczne powtórzenia, np. „**Obraz** podany przez media Archidiecezji Przemyskiej nie oddaje to pełnego **obrazu** misji Kościoła prowadzonego przez wszystkie Jego stany.” (s. 17); „(...) że duszpasterstwo **jest** w diecezji **jest** najważniejsze i **jest** tu tyle potrzeb, że trudno **jest** wygospodarować środki (przede wszystkim personalne) (...)” (s. 51); „Niektóre **prace** były bardzo proste, inne wymagały wiele **pracy**.” (s. 126); „Kontynuując **przedstawianie** wypowiedzi prelegentów z Kongresu w następnym artykule **przedstawił** myśli zawarte (...)” (s. 155); pierwszy akapit na s. 203 – wyrażenie „duże znaczenie” pojawia się aż trzykrotnie na przestrzeni kilku, sąsiadujących ze sobą zdań; „**Uzasadniając** swoją prośbę Prymas Polski **uzasadniał** ja trzema przesłankami.” (s. 205); „Pochodzi z Iwonicza, **pracował w Ruandzie** w latach 1987-2003, w wydawnictwie »Palloti - Presse«. W **wywiadzie** z ks. Z. Suchym opowiadał o swojej **pracy w Ruandzie**. W czasie **wywiadu** opowiadał o swojej **pracy w Ruandzie** (...)” (s. 239); „Ewangelizacja jest trudna w trudnych warunkach (...)” (s. 242).

Doktorantka zapisuje wyrażenia „Kościół Katolicki” i „Kościół Powszechny” wielką literą (s. 11, 13), podczas gdy przymiotniki „katolicki” i „powszechny” winny być

zapisywane małą literą.

Czcionka w pracy nie jest jednolita – tekst zasadniczy pisany jest za pomocą stylu Times New Roman, a przypisy – Calibri.

Zarówno w przypisach, jak i w bibliografii brak ujednoliconego zapisu – przed tytułem czasopisma nie stawiamy „w:”, zapisanie tegoż tytułu w cudzysłowie jest wystarczające. Autorka powinna też skorzystać z automatycznej funkcji dzielenia wyrazów, brakuje jej w teście zasadniczym oraz w przypisach.

Podając autora hasła w *Encyklopedii katolickiej* Doktorantka zapisuje skrót „oprac.”, jest to zbyteczne (zob. przypis 26, s. 21), w tym zapisie brakuje też redaktora tomu XVI wspomnianej *Encyklopedii*. Niepotrzebnie podawany jest również zakres zapisów literowych, które stanowią treść tomu, tj. tom XVI, PORPORA_REPTOWS, Lublin 2012, s. 1264-1265. Ponadto, odwołując się do *Encyklopedii katolickiej* w przypisach czy bibliografii nie należy podawać numerów stron tylko kolumny, gdyż na jednej stronie stosowany jest dwukolumnowy zapis tekstu.

Przypis 27 na s. 22 brzmi: „Zob. Ks. W. Hryniewicz, *Proces recepcji prawdy w Kościele. Jego znaczenie hermeneutyczne i ekumeniczne*, SOBORU w: „Collectanea Theologica” 45(1975) f. II, s. 22.” Nie wiem, dlaczego Autorka dopisała wielkimi literami słowo „SOBORU”, skoro nie ma go w tytule podanym przez czasopismo. W kolejnym przypisie (28) już tego słowa nie zamieściła, ale niepotrzebnie podała cały opis bibliograficzny pozycji, należało zapisać „tamże, s. 23-24”.

Na stronie 25 widnieje zapis „O. Napiórkowski”, ów autor nosi imiona Stanisław Celestyn. Być może Doktorantka zamierzała podkreślić fakt, iż jest on zakonnikiem i zastosowała przyjęty w mowie potocznej zwrot „ojciec”, jednakże nie jest to poprawne w pracy naukowej.

Odległość między wersetami w bibliografii powinna być jednakowa i wynosić 1,5., a jest zróżnicowana, gdyż pojawiają się też odstępy o wielkości 2,0.

Uchybień na płaszczyźnie językowej jest w pracy bardzo dużo. Nie mam tu na myśli wysublimowanych frazesów, a komunikatywną, zrozumiałą, poprawną gramatycznie wypowiedź. Domyślam się, iż w większości wynikają one z pośpiechu i braku czasu. Rozprawę należało dokładnie przeczytać przed oddaniem lub poddać gruntownej korekcie polonistycznej.

Mimo potknięć natury językowej praca zasługuje na uznanie ze względu na skrupulatnie przeprowadzoną i obszerną analizę materiałów. Rozprawa nie stanowi bowiem

jedynie formalnego sprawozdania z wydarzeń i działań na rzecz misji, jakie podejmowane były w latach 1966-2016 na badanym terenie. Doktorantka starała się wpleść w tekst wiele interesujących sytuacji z życia misjonarzy w odległych krajach czy ciekawie zrelacjonować przebieg Kongresów Misyjnych dla dzieci lub misyjnego kolędowania. W pracy obecne są zatem liczne opisy wydarzeń stanowiących ilustracje do omawianych wątków. Ma to z pewnością na celu wzbudzenie zainteresowania aktywnością na rzecz misji w Polsce, wyjazdami do krajów misyjnych, a także przypomnienie osobom obecnie odpowiedzialnym za działalność misyjną, iż należy tworzyć więcej inicjatyw, projektów, gdyż potrzeba pomocy mieszkańcom krajów misyjnych i głoszenia Ewangelii jest wciąż aktualna.

Doktorantka wysnuwa interesujące wnioski i wskazuje realne metody, które mogłyby wpłynąć na podniesienie poziomu pomocy na rzecz misji, jak np. wprowadzenie stosownych rozwiązań prawnych i zapewnienie materialnego zabezpieczenia osobom świeckim udającym się na misje. Podkreśla konieczność traktowania formacji misyjnej jako integralnego elementu duszpasterstwa, bo o ile formacja grup dziecięcych jest w archidiecezji przemyskiej dość aktywna (szeroko i kompleksowo przez Autorkę opisana), o tyle formacja dorosłych wymaga znacznie większego zaangażowania, gdyż w wielu parafiach została zaniedbana. Doktorantka apeluje także o traktowanie misjologii z należyтым szacunkiem, dostrzega bowiem brak zainteresowania wspomnianą dziedziną nauki przez teologów z archidiecezji, na co wskazuje m.in. niewielka ilość artykułów czy prac naukowych z tego zakresu powstałych na badanym terenie. Istotną kwestią poruszoną przez Autorkę rozprawy jest realny cel pomocy. Niegdyś mówiono ogólnikowo o „ofierze na misje”, jednakże akcja prowadzona w Przeworsku pod nazwą „Makulatura na misje” dowodzi, iż postawienie konkretnego celu i dążenie do jego osiągnięcia (tu: budowa studni) mobilizuje darczyńców znacznie bardziej. Autorka apeluje o przejrzystość i uczciwość w określaniu realnych potrzeb. Doktorantka dostrzega znaczny, acz niewykorzystany potencjał Zgromadzenia Sióstr św. Piotra Klawera z Krosna, które poprzez animację misyjną w parafiach mogłyby zachęcać do udziału w organizowanych przez siebie projektach, zapoznawać z historią swej założycielki Marii Teresy Ledóchowskiej, rozpowszechniać wydawane przez siebie czasopismo „Echo z Afryki”. Autorka postuluje także o dostrzeżenie roli mass mediów w szerzeniu wiedzy w dzisiejszych czasach i sugeruje wykorzystanie Internetu (opracowanie strony Facebook, Instagram czy też aplikacji biblijnej) w celu dotarcia do jak największej liczby wiernych i przekazywania w ten sposób informacji o misjach, jak również o spotkaniach modlitewnych czy zbiórkach prowadzonych w archidiecezji. Tych oraz podobnych słusznych uwag jest w pracy sporo. Sądzę, że warto się z

nimi zapoznać, rozważyć i poddać dyskusji, być może niektóre z nich zostaną już wkrótce zastosowane w praktyce.

Zasadnicza merytoryczna wartość dysertacji jest znacząca, rozprawa spełnia wymagania stawiane pracom naukowym. Zapis w przypisach i opisach bibliograficznych jest poprawny, Autorka umiejętnie posługuje się metodami naukowymi. Układ rozprawy jest jasny – uważam za właściwy i czytelny podział rozdziałów na jeden teoretyczny (wprowadzający w tematykę) oraz trzy analityczne – dotyczące poszczególnych stanów Kościoła. W każdym z rozdziałów Doktorantka ukazuje działania na rzecz misji prowadzone przez przedstawicieli duchowieństwa, zgromadzeń zakonnych i osób świeckich, a jednocześnie podkreśla ich współpracę i to, jak istotne jest wzajemnie uzupełnianie się. Cele pracy, jakie założyła Doktorantka zostały osiągnięte. Co więcej, Autorka podkreślała wielokrotnie, iż rozprawa stanowi próbę przedstawienia zarysu recepcji idei misyjnej na terenie archidiecezji przemyskiej, jednakże uważam, iż udało się tego dokonać kompleksowo i gruntownie. Większość sformułowanych twierdzeń jest należycie przedstawiona i uzasadniana. Z pracy (jeśli byłaby publikowana, a także po uwzględnieniu uwag recenzentów) mogą w przyszłości skorzystać studenci misjologii, referaty misyjne działające na szczeblu diecezji czy zgromadzeń zakonnych oraz katecheci prowadzący lekcje religii w szkołach podstawowych i średnich. Publikacja mogłaby stanowić kompendium wiedzy o zaangażowaniu na rzecz Kościoła misyjnego archidiecezji przemyskiej oraz inspirację dla współczesnych wiernych do poczucia się odpowiedzialnymi za głoszenie Chrystusa w krajach, gdzie nie dotarła jeszcze Ewangelia.

Pytania do Pani Doktorantki

1. W oparciu o znajomość problematyki misyjnej i własne doświadczenia, jak Pani oceniłaby i scharakteryzowała proces animacji misyjnej prowadzony w diecezji przemyskiej na przestrzeni badanych w pracy 50 lat? Jak starałaby się przekonać współczesnego katolika do zaangażowania w działalność misyjną?
2. Czy we współczesnej rzeczywistości głoszenia pluralizmu religijnego obowiązuje jeszcze chrześcijan nakaz misyjny skierowany przez Chrystusa do apostołów: „Idźcie na cały świat i nauczajcie wszystkie narody”, tak czy nie? A jeśli tak to dlaczego?

4. Wnioski końcowe

Podsumowując moje spostrzeżenia i uwagi, stwierdzam, że praca doktorska Pani mgr lic. Agnieszki Szulborskiej zatytułowana „Recepcja idei misyjnej w archidiecezji przemyskiej po II Soborze Watykańskim w latach 1966-2016”, w szczególowy sposób ujmuje rozwój i zaangażowanie w działalność misyjną wiernych w archidiecezji przemyskiej. Doktorantka ów czynny udział ukazała, opracowując wkład zarówno duchowieństwa, osób konsekrowanych, jak i laikatu. Rozprawa upubliczniona w postaci druku może stanowić materiał dla osób przygotowujących się do wyjazdu na misje, a więc do katechezy, ale i w odczytach oraz referatach podczas konferencji naukowych, a także ożywić odpowiedzialność wyznawców Chrystusa do działalności misyjnej.

Rozprawa spełnia odpowiednie wymogi stawiane w Polsce tego typu pracom, w związku z tym może stanowić podstawę do dalszych etapów postępowania w przewodzie doktorskim.

dr hab. Zdzisław Kupisiński SVD

Lublin 10.11.2022 r.